

NEM ÖL, NEM ÖLEL

Szexualitás, erőszak
és identitás Iszaak Babel
műveiben

A *rabbi fia* című elbeszélésben, a *Lovashad-sereg* ciklus eredeti záródarabjában a zsitomiri Motále rabbi fia, Ilja Braclavszkij halálának leszünk tanúi, aki a *Rabbi* történetében még csak a szombati tűzgyújtási tilalmat megszegve dohányzott apja imaházában, ebben a történetben azonban már a közösségből kiszakadva, a forradalom híveként, vöröskatonaként hal meg. „...nyomasztó volt látni a herceget nadrág nélkül”, fogalmaz a narrátor, megadva még most is Iljának azt a címet, amely a rabbidinasztia reménybeli folytatójaként megillette. A jichesz (előkelő származás) a vallásos világban is számít, a Braclavszkij-dinasztia örököse a zsidó világ arisztokráciájához tartozik. Az elbeszélő zsidó kontextusban is gondolkodik, zsidó reflex működik benne. A törékeny, esendő, a *Rabbi*ban „fonynyadt apácaarcú”-ként emlegetett Iljával szemben a kozák katonalányok „megvetették a padlón minden kacérságot nélkülöző, görbe, nőstény lábukat (...) szenttelenül szemlélték ennek a lelket kiadni készülő szemítának a nemi szervét, ezt a fonynyadt, gyengéd, göndör férfiaságot”. Az elbeszélőt, látva a sebesültet, ismerve nemes származását, szemérem fogja el, mely éles el-

lentmondásban áll a katonalányok szemérmetlen kíváncsiságával. Gyengéd szeretettel beszél az esendően kitárulkozó testről, a másik szemérmét óvni kívánó szolidaritással. Felidéződhet az olvasóban Noé fiainak története: a gonosz Hám nem tiszteli ittas apja fedetlen szemérmét, míg Sém és Jáfet háttal megy be sátrába, és Sém be is takarja. Az ókori rabbinikus hagyomány a három magatartást három kultúrkörrel asszociálja: Hám a pogány népek, Jáfet a görögség, Sém a zsidóság megtestesítője. A test – akár élő emberé, vonzó nőé, sebesülté, halotté, baráté vagy ellenségé – bizonyos szentséget hordoz az elbeszélő számára. Nem pusztá préda: isteni képmás. Jó példa erre *A két Iván* is, melyben az éj sötétjében véletlenül levizel egy halottat. „...a földön egy lengyel holttestet pillantottam meg, ott fürdött a vizeletében, a lé a szájából csorgott ki, a fogak között csöpögve, s ott ülepedett meg a pusztá szemüregben (...) Pilsudski marsall hadsereg-főparancsnok kiáltványával letöröltem a bűzlő folyadékot eddig sosem látott testvérem koponyájáról, s a nyereg súlya alatt görnyedve megindultam tovább.” Világosan érzékelteti e motívum a különbséget, mely a főhőst szembeállítja a kozákokkal, például Az özvegy csábítójával és a női szereplővel, akik a nő haldokló élettársától nem messze enyelegnek. A moralitást itt a haldokló végakarátának való megfelelés testesíti meg a kozák számára. A nő vonakodik végrehajtani, mire a szerető megveri, egy újabb tabut sértve meg, s talán tudatalatti lelkiismeret-furdalását is kompenzálja. Hangsúlyosan más a zsidó elbeszélő viszonya a másik emberhez, a testhez, mint a kozákok legtöbbszörének, akik gátlásuktól alig korlátozva ölnek és ölelnek.

Az elbeszélésciklus eredeti kiadásának záró darabja volt *A rabbi fia*, mely hangsúlyos visszatekintéssel indul: „Emlékszel-e Zsitomirra, Vaszilij? Emlékezel Tyetyerevre, Vaszilij, és arra az éjszakára, amikor a szombat, a fiatal szombat besomfordált az alkonyat mentén, s piros sarkával nyomogatta szét a csillagokat? // A hold karcsú szarva a Tyetyerev fekete vizében fürdette nyilait. A mulatságos Gedáli, a IV. Internacionálé megalapítója élvezetett bennünket Motale Braclavszkij rabbihoz az esti ájtatosságra.” Ez a később is

megismételt retorikai szerkezet az utólagosságára utal, a távlatra, talán az írás zárlat mi-voltára. Vaszilij pedig – ha nem az elbeszéléseken kívüli alak – bizonyára Vászja Konkin¹, aki vívódva ölt a *Konkin* című novellában, nehezen szánva rá magát a tetre, hosszasán próbálva meggyőzni ellenfelét, a lengyel tisztet, hogy adja meg magát. Ő az, akinek érzékenysége következtében megnyílnak az elbeszélő; ő az, akinek őszintén vallhat érzéseiről, szolidaritásáról egy másik zsidó vöröskatonával, nem pedig a ciklus másik két Vaszilija: *A levél együgyű Kurgyukovja* és az *Este durva szakácsa*. Konkinhoz, akárcsak az *Egy ló története* Hlebnyikovjához, illetve a *Krisztus Szaskának* nevezett szereplőhöz azért kerül közelebb az elbeszélő, mert tartózkodóbbak, igazságosabbak a többiekhez képest, s emberségesebb viselkedésükkel hozzá hasonlóan maguk is kilógnak a megismert kozákok sorából.

A *rabbi fiában* visszavonulóban van a Lovashadsereg. „*És a páratlan szörnyű Oroszország, mint a ruhatetűk falkái, ott taposott háncsbocskorában a vasúti kocsik két oldalán. Tífuszos paraszttömegek görgették maguk előtt a katonahálal megszokott terhét. Fel-felugrándozott vonatunk lépcsőjére, de a puskatusütések leseperték onnan.*” Az orosz parasztok képe ellenszenves, mint helyenként a piszkosnak, nyomorgónak, maradnak és ügyeskedőnek ábrázolt haszidoké, akiknek társaságában a főhős mégis néha megmerítkezik és otthonosságot talál. Mint aki természetes emberi közönségre, szerves összetartozásra vágyik egész életében, de egyrészt a családi elvárásrendszer, értelmiségivé válása, zsidósága miatti kirekesztettsége, másrészt a tradicionális zsidó létformától való elválása akadályozza, hogy otthonosságra leljen. Babel bolsevizmussal való szimpátiája nem zárta ki, hogy zsidó ünnepeket ünnepeljen, de ugyanígy a pravoszláv karácsony elmaradását is hiányolja például Mologyenovóban, a kétutcás kis faluban, ahol hosszabb ideig lakott.² Közösségek (beleértve a család) ideiglenes von-

zásában, de személyes, művészi, emberi szabadságát óvva élt, gyakran helyet változtatva, mint aki írói inspirációt is merít a helyváltoztatásból, mintha ezzel pótolni volna képes azt a szabadságot, amitől a sztálinizmus megfosztotta.

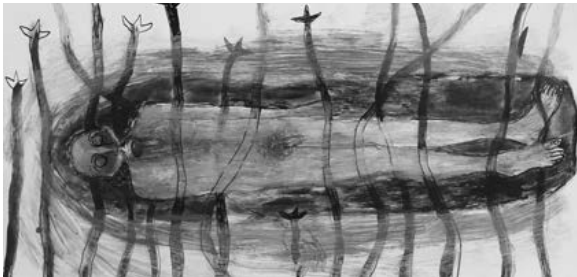
Ahogy Iszaak Babel a bibliai Jichák/Izsák, az archetipikus zsidó fiú, úgy Ilja Elijáhu próféta nevének orosz változatát viseli, aki zsidó vallási felfogás szerint a messiás előhírnöke. A braclavi Nachman haszid dinasztijának kései örököse, Motále rabbi „*élettelen arcú*” fia megszakítja a hagyományt, elhagyja a zsidó közösséget, és forradalmárrá lesz. E világi megváltásra, életre szomjazva kitör a zsidóságból, odahagyja a tóra és a messiásvárás kötött formáit, és a történet végén anélkül hal meg, hogy a megváltás bekövetkezett volna, vagy fiú utódot állított volna, aki a helyére léphetne. A történet végén Ilját az elbeszélő „*testvérem*”-nek nevezi. E mély azonosulásról valló kifejezést mindössze itt és *A két Ivánban*, a levizelt, halott lengyelrel kapcsolatban használja Babel a *Lovashadsereg* szövegében.³ Nem a kozák, nem az orosz kommunista, csak a halott és véletlenül megbecstelenített ellenség, illetve az elbeszélővel egyívású és azonos ideológiai pályát bejáró – és szintén a harcban elesett – zsidó bolsevik a testvér. Egyszerre végtelenül univerzális és esendően partikuláris is. A kirekesztettséget, a kozákok zsidó- és értelmiségi-gyűlöletét megtapasztalva, a gyilkolás lényétől idegen, mégis elviselt mindennapjai közepette kiszolgáltatott az érzelmi elgyengülésnek, a szolidaritás érzésének és a zsigeri azonosulásnak a halandó embertárssal, és népe egy hozzá hasonló pályát bejáró tagjával, akinek lényé kettősségét világosan mutatják az alábbi sorok: „*beraktam a katonaládába Braclavszkij vöröskatona szerteszét heverő holmiját. // Volt itt minden egy rakáson: agitátori megbízólevél és a zsidó költő emlékirata. Lenin és Maimonidesz arcképe feküdt egymás mellett. Lenin koponyája göcsörtös vashéj és Maimonidesz arcképe matt selyemre festve. Egy női hajfűrt lapult a párt IV. kongresszusának határozatait tartalmazó kis könyvecskében, és a kom-*

¹ Hetényi Zsuzsa: *Csillagosok – keresztetek. Mítosz és messianizmus Babel Lovashadseregében*. Tankönyvkiadó, 1992. 60. o.

² Gereben Ágnes: *Babel világa*. Európa Könyvkiadó, 1990. 231. o.

³ Hetényi: i. m., 182. o.

munista röplapok margóján óhéber versek kacskaringós sorai szorongtak. Bánatos és gyér esőként ömlöttek rám az Énekek éneke lapjai meg a pisztolytöltények.” Ellentmondásos tárgyakat, anyagokat helyez egymás mellé az elbeszélő, melyek kettős, és ezáltal konfliktusos identitását fejezik ki. E kettős identitás megjelenítésére a leginkább adekvát forma a nyelv, az irodalom. Babel nagy tudatossággal és korántsem kockázat nélkül létrehozott orosz-zsidó irodalmi életműve, megannyi ambivalenciával terhelt létének önreflexiója, nem csupán kifejezte, hanem a diaszpóra-zsidó írókhoz hasonlóan a bizonytalanságban mintegy kapaszkodóként keletkeztette is ezt az identitást.

A haldokló Ilja Braclavszkijt, utolsó pillanataiban, az elbeszélő kérdegetni kezdi. A fiú bevallja, hogy már apja imaházában esett találkozásuk alkalmával is párttag volt, csak nem hagyhatta ott anyját. „És most, Ilja?” – kérdi az elbeszélő, a párttagságáról való közlés után nevezve először bizalmasan utónevén a másikat, mintha ezáltal új, a családi köteleket helyettesítő, azt felülíró szövetség alakulna ki közöttük, ahogy a tórai szövetségkötés is felülírja az ösztönköteleket. Braclavszkij mintha meg is erősítené ezt: „*A forradalomban az anya csak epizód – suttogta lecsillapulva. – Sor került az én betűmre, a B betűre, és a pártszervezet kiküldött a frontra.*” A B betű, a nagy haszid dinasztia zsidó családnevének kezdőbetűje feszült vagy némiképpen ironikus ellentmondásban áll a pártszervezet szóval, különösen, ha kitágítjuk jelentéstartományát, és a teremtéstörténet első szavának első betűjére (berésit: kezdetben) emlékezünk. A héber betű neve *bét*, jelentése: ház, otthon. A ך betű három oldalról zárt képét kommentáló midrás szerint: amint a ך nyitott elöl, és zárt

hátral, nem megengedett számodra azt keresned, mi van fönt, mi van lent, mi volt előtte, mi lesz utána. Braclavszkij kitörése a hagyományos normarendszerből, csatlakozása a forradalom Lovashadseregéhez, radikálisan szemben áll ezzel az elvárással. Új kezdetet sugall ez az eredeti kontextusától az új kedvéért eltávolított, modern szekuláris asszociáció is: a zsidó tradíció múltba tekintése helyett a forradalmi jövőbenézést, melyre a „*pártszervezet*” és a „*front*” szavak jelentései rímelnék.

„*A forradalomban az anya csak epizód*” – mondja dacosan a haldokló. Felrémlik-e bennünk a *Rabbi* című elbeszélésből, *A rabbi fia* előzményéből a „nagy” Gedáli mondata: „*Az öröklét csak az anyáknak adatott meg (...)* Az anya emléke táplálja bennünk a részvétet.” A kötet összefüggésrendszerében ezzel a feminin mondattal vitatkozik a haldokló Ilja Braclavszkij, a forradalom maszkulin ideológiájának harcosa, és végső fokon veszít, ahogy a forradalmat választó Babel is, aki azonban tudatában van az ellentmondásnak. Az „*anya*”, az „*öröklét*” és a „*részvét*” kifejezések megnyitnak egy másik, Gedálira jellemző, haszid misztikus gondolkodásra utaló jelentéstartományt. A célzás a Sekhina képzetét is felidézi: az isteni jelenlét kabbalista értelmezés szerinti tíz szefirája (szintje) közül a legalsót, melyet a vallási képzelet Isten női/anyai alakmásával azonosít: ez áll legközelebb az emberhez, ez teszi elviselhetővé számára az isteni hatalmaságot, s kíséri el például a száműzetésbe is a zsidó népet. Lehet, hogy a forradalomban az anya csak epizód, a haszid gondolkodásban azonban az isteni alakmás anyai attribútumai a lét elviselhetőségét biztosítják.

Ilja Braclavszkij „*[m]eghalt, még mielőtt Rovnóba érkeztünk volna*” – közli az elbeszélő lakonikusan, egy sor kihagyása után, az utolsó bekezdésben, majd következik az igazi zárlat. „*Meghalt az utolsó herceg versek, imaszíjak és kapcák közepette. Egy isten háta mögötti kis állomáson temettük el. És én, aki ősi testembe alig bírom begyömöszölni képzeletem viharait, én fogtam fel testvérem utolsó leheletét.*” Versek és imaszíjak, a „*göcsörtös vas*”-fejű Lenin és a „*mat selyemre*” festett Maimonidesz, a szö-

vetség ősi jelét hordozó test és a szabadon, törzsek és hagyományok határa fölött viharzó képzelet. Ha van, ha lehet a narrátor-nak szellemi testvére, akkor az az eredetében és későbbi irányválasztásában, léte megannyi ellentmondásában vele azonos Ilja Brac-lavszkij. Őt, szellemi alteregóját nevezheti csak testvérenek, nem a haszidokat, akikkel éppúgy időlegesen talál csak közösséget, mint azokkal a kozákokkal, akik kigúnyolják és megalázzák. A *Lovashadsereg* eredeti záró elbeszélése e tükörkép megtalálásának, önmagához való megérkezésének a művészi foglalata. S ha egybevetjük Ilja alakját a másik, „testvérem”-nek nevezett szereplővel, *A két Ivánban* az éj sötétjében levizelt, ismeretlen halott lengyel tiszttel, akkor azt is leszögezhetjük, hogy Babel mindössze két halottat: egy halott lengyelt (háborús ellenfelét) és egy halott kommunista zsidót (elv- és harcostársat) aposztrofál így. Amiből arra következtethetünk, hogy testvérenek a halandó embert tekintette, és/vagy a halottakat. Utóbbiakat – némi túlzással – talán azért, mert hiába akart kitörni a civilizáltság ketrecéből, hiába vonzódott a viszolygás mellett titokban a kozákok nemiségéhez és brutalitásához, hiába leste az életet akár *Kulcslyukon*, akár a front véresen brutális, az ösztönöket felkorbácsoló és szabadjára engedő közegében, ő maga „élettelen arcú” zsidó értelmiségi maradt: eszmék és erkölcs akaratlan képviselője, akit csak a sztálini elnyomás tudott felmorzsolni – és végül meggyilkolni.

*

Babel évekkal később egy másik elbeszélést illesztett a *Lovashadsereg* ciklus újra kiadott változatának végére, az *Argamakot*,⁴ mely megváltoztatta a könyv végkicsengését. Az elbeszélés dátuma szerint 1924 és 1930 között íródott a szöveg, és 1932-ben jelent meg.

Kissé szervesen, de érthető befejezése ez a *Lovashadsereg*nek, melynek eredeti kiadását a siker és a pozitív fogadtatás mellett éles támadások is érték, például Bugyonnij, a Lo-

vashadsereg egykori parancsnoka részéről. 1926 és 1932 között jelentősen megváltozott a szovjet világ, ekkor kezdődött a sztálini személyi kultusz, sokasodtak a törvénytelenségek, megkezdődött a történelem átírása is, egyes vezetőket kiretusáltak a párt és a forradalom történetéből. A harmincas évek egyre fagyosabb légkörében Babel is nyilvános kompromisszumokra kényszerült a hatalommal szemben. Élete és társadalmi pozíciója megőrzése érdekében gyakorta ki kellett fejeznie lojalitását a bolsevik uralom iránt. Sztálint dicsérte például az 1934-es írókongresszuson,⁵ és félelemből, vagy beszűkült munkalehetőségei miatti személyes érdekeit követve, hamisan tanúskodott Sinkó Ervin perében a Moszfilm ellen.⁶ Kissé megkeseredve, cinikusan élt a harmincas években Sinkó memoárja szerint, forgatókönyveket és filmdialógusokat írva és átírva, s az elvárások ellenére igyekezett minél kevesebbet publikálni, mint ha prózai életművét, amennyire lehet, megővni próbálta volna a dogmatizmustól.⁷ Kérdés, vajon a *Lovashadsereg* újrakiadásának esélyét növelve írta és illesztette a hosszan készülő *Argamakot* könyve végére, vagy valamilyen belső indíttatás vezette, netán az évek során átértékelte a mű végkicsengését.

Prózai életműve legfeljebb még egyszer ennyi elbeszéléssel gyarapodott a *Lovashadsereg* után: elsősorban az *Odesszai történetek* egyedi hangulatú írásaival. Két színdarabot írt, megélhetési kényszerből irodalmi bér-munkákat végzett: forgatókönyveket, cikket írt és szerkesztett, például Sólem Álémchem műveinek új kiadását.

Lehetséges, hogy a külső elvárások mellett az is szerepet játszott az *Argamak* létrejöttében, hogy a ciklus „továbbírta” magát. Babel a prózaiségben visszatért élete főművéhez, meghatározó élményanyagához, úgy érezte, van még megírásra kíváncsozó élmény, téma, és örült, hogy újra veretes prózát írhat, ráadásul abból a forrásból, amelyből a legjobbat nyújtotta, s amelyért a szerkesztők és az olvasók egyaránt lelkesedtek.

5 Gereben: *Babel világa*, 268. o.

6 Sinkó Ervin: *Egy regény regénye*. Magvető, 1988. 530–534. o.

7 Sinkó: i. m., 449. o.

4 Gereben: *Babel világa*, 227. o.

Az *Argamak* világa egyébként nem tér el a korábbi darabokétól, talán kicsit jobban ki-domborítja Baulin parancsnok – „*a brjanszki gyár lakatos*” – munkáskáder voltát. Az írás cselekménye: egy Tyihomolov nevű kozák megöl két foglyot. Törvényszék elé kéne állítani, de Baulin inkább elveszi a lovát, ami igazi csapás Tyihomolovnak. (A ló fontosságának és elvesztése jelentőségének motívuma a ciklus több korábbi elbeszéléséből: *A levélből*, az *Egy ló történetéből* és az *Afonyka Bidából* már jól ismert.) Ez a ló kerül az elbeszélőhöz, aki megpróbálja meglovagolni, de a kozák ügetéshez szokott jószág nem adja meg magát új lovasának, aki csak a németek ellen harcolva tanult meg lovagolni. Amikor elsodródik csapattestétől, más egységek elkergetik. Noha a narrátor itt háborús múlttal bír, slemilsége, kívülállása, „*négyszemű*” mivolta összeköti a többi történet elbeszélőjével. Az egyes szám első személyű elbeszélő álma, hogy „*úgy ülöm meg a lovat, mint bárki más (...) rám sem emelik szemüket*”. Vágyik rá, hogy befogadják, erről is álmodik éjszakánként. De a ló háta felsebesedik, a narrátort pedig kínozza a tudat, hogy nyílt sebeket lovagol, és híret veszi a lovától megfosztott kozák iránta érzett ellenszenvének is. Tyihomolov büntetését nem veszik komolyan, visszatér az egységéhez. Néhány lefagyott vagy megsebesült ujját levágták. Baulin parancsnok rothadó lábujját áztatja ugyanekkor egy dézsában, a templom előtt, és Argamak, a ló hátát is sebek éktelenítik. Közösség teremődik ezáltal a parancsnok, az elküldött, de visszatért alárendelt és a ló között. Csak az elbeszélőnek nincsenek külső, fizikai sebei: részint talán, mert mégsem vett részt ütközetben, részint talán, mert kényes bőrű, városi emberként rendszeresen tisztálkodik. A ló felnyerít igazi gazdája láttán, és az elbeszélő természetesnek veszi, hogy visszaadja a ló tulajdonjogát. Ezzel a maga részéről lezártnak tekinti az ügyet, igyekszik kibékülni Tyihomolovval, de ő és a kozákok mind megvetik békülési igyekezetéért, beleértve a parancsnokot. Tyihomolov a ló sebesülése miatt is ellenszenvet visz vele, de a többiek békekötési szándékában megtestesülő férfiatlan-

ságáért, küzdőszellemének hiányáért utálkoznak. Az elbeszélő a parancsnokot hibáztatja, hogy ellenséget szerzett neki, mire az durván reagál: „*Átlátok rajtad (...) átlátok rajtad egészen. Ellenségek nélkül szeretnél élni. Egyre csak ezen töröd magad, ellenségek nélkül (...) Baulin homlokán tűzpiros foltok ütöttek ki. Arca megrándult. // – Tudod, miért van ez? – mondta és sehogy se tudott úrrá lenni a lihegésén. – Azért van, mert unatkozol itt. Szedd a sátorfád, és menj innét az anyádba.*”

Két világ csap össze megint: a kozákok férfivilágának animális, törzsi-harcos ösztöne, mely számára evidens a barát/ellenség dichotómiával leírható világ, és a vallási alapokon nyugvó civilizáció életmegőrző feminin princípiuma, melynek jelképe a valóságot a civilizáció fénytörésében szemlélő „*négyszemű*”: a zsidó értelmiségi, aki minden embert potenciális, illetve vágyott társának tekint. „*Magányos voltam ezek között az emberek között, akiknek barátságát sehogy sem sikerült megnyernem.*” Magányos mint zsidó a nem zsidók, magányos mint civilizált, kifinomult és puhány értelmiségi a vad, ösztönlény kozákok között. A narrátornak el kell hagynia az alakulatot.

Új egységénél, mint megtudjuk tőle: „*jobbra fordult a dolgom. Mert akárhogy is, Argamak mégis megtanított a Tyihomolov-féle lovaglásra. Teltek a hónapok, és álmom valóra vált. A kozákok nem kísérték többé tekintetükkel sem engem, sem a lovamat.*” Így ér véget hirtelen, a korhangulatnak és az elvárásoknak megfelelni igyekvő „*vörös farokkal*” a végén a *Lovashadsereg* utolsó elbeszélése. Tudható: a lovak és a lovaglás különösen fontos szerepet játszott Babel életében, s ez az a férfias cselekmény, mely által hőse emancipálódhatott a kozákok természetes-férfias lényéhez, ha szabadon ölni és ölelni nem is tudott. A lovaglás és a ló szeretetében feltétlenül azonosulhatott a kozákokkal, igaz, a záró elbeszélés címadó szereplője, Argamak, a ló, nem barátkozik meg vele, így nem tud egységébe integrálódni, csak egy másik, meg nem nevezett ló meglovaglása által, egy másik egységbe. Akár egy sebesült ló, sántít e befejezés, és Babel sorsát is ismerve, sokkal hitelesebbnek hat az életmű foglalataként *A rabbi fia* zárata.

A kozákok közé való beilleszkedési kísérlete a harmincas években, kényszerűen új formában, a sztálinizmus világában folytatódott. Babel valószínűleg élete végéig törekedett az azonosulásra, a befogadtatásra, és talán hitét sem veszítette el baloldali eszméiben, egy igazságosabb világ reményében, még ha az őt korlátozó s végül elpusztító sztálinizmust minden bizonnyal elutasította is, és nem hozott létre olyan műveket, melyekért különösebben szégyenkeznie kellett volna.

A parancsnoka által elvett lova miatt, igazságérzetében a Lovashadseregnek hátat fordító Hlebnyikov kapcsán írja még a húszas években az *Egy ló története* végén: „*azonos szenvedélyek háborgattak mindkettőnket. A világot mindketten egy nagy májusi rétnek tekintetük, egy rétnek, ahol csak asszonyok meg lovak járnak.*” Kései elbeszélésében pedig, a *Di Grassóban* – talán élete foglalataként, ám a felismert kudarc tudatában – így fogalmaz: „*...a nemes szenvedélyek féktelenségében sokkal több az igazságosság és a remény, mint a világ örömtelen szabályaiban.*” A szenvedély féktelensége vonzotta Babelt a forradalomhoz, a Lovashadsereghez, a kozákokhoz. Meglehető, a jövő társadalmát is úgy képzelte el, mely a polgári gátlásokat, az ember és ember közötti távolságot csökkenti, másrészt azonban a pogromokban, háborúban, a kozákok között és a sztálini rendben megtapasztalt, morált felőrlő erőszakot tompítja, és remélhetőleg megszünteti. Mégis, csupán formális azonosítás teremtődhetett közte és a kozákok között, mert absztrakt ideológiai célok kötötték össze őket: az egyenlőség alapú társadalom eszméje, mely azonban a véres diktatúra gyakorlatát fialta. Az orosz-zsidó író intellektuális és habitusbeli magánya mindvégig megmaradt. Ahogy a zsidó történelmi tapasztalatokra gyakran reflektáló Gergely Ágnes írja *Babel* című verse zárlatában: „*írt égő várost, vágta, viadalt, kívülről volt kozák. De behalt.*”⁸

⁸ In *Kobaltország. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1978.*

Jankó Attila

ΔΟΥΡΕΙΟΣ ΊΠΠΟΣ

Egy nappal a Kerenszkij-kormány elkergetésének évfordulója előtt, 1918. november hatodikán reggel a Kreml kertjében főbe lőtték Roman Malinovszkijt [Роман Вацлавович Малиновский]. Ma már kevesen ismerik a nevét, bár egy sok millió példányban kinyomtatott tankönyv még említette, az 1912-es választásról szóló bekezdésben: *A munkások a nép egyéb rétegeitől elkülönítve (az úgynevezett munkáskúriában) választották дума-képviseelőiket. A munkáskúria kilenc képviselője közül hatan: Badajev, Petrovszkij, Muranov, Szamoljov, Sagov és Malinovszkij (akiről később kiderült, hogy provokátor) a bolsevik párt tagjai voltak. (A Szovjetunió Kommunista [bolsevik] Pártjának Története – rövid tanfolyam, Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1949.)*

Azt nem olvashatjuk a *Krátkij Kurszban*, hogy Malinovszkij nemcsak képviselő volt, hanem a bolsevik frakció vezetője, a Központi Bizottság tagja, sőt a pártba beépült ügynökökre vadászó háromfős különbizottság tagja. A párttörténet brezsnyevi verziójában, bár az jóval terjedelmesebb könyv, már nem szerepel – és az Encyclopædia Britan-